

80 LET ZALOŽBE MLADINSKA KNJIGA

V Sloveniji deluje veliko število založb, ki tvorijo slovenski založniški prostor. Tistih, pri katerih izide več kot 50 naslovov na leto, je sicer le za en ducat, a takih, ki izdajo več kot po eno knjigo na leto, je okoli 500. Mladinsko knjigo danes poznamo kot največjega splošnega založnika pri nas, ki že osem desetletij igra ključno vlogo pri oblikovanju slovenske knjižne in kulturne krajine. Lani je založba izdala 356 knjig (od tega 227 novosti in 129 ponatisov), v povprečju na leto izda 200 učbenikov in 72 številnih revij, preko 100 e-knjig in 100 zvočnih knjig, podjetje pa ima v lasti tudi razvejeno mrežo knjigarn in svojo tiskarno.² Tako je danes. Ko so se 29. junija 1945 v Ljubljani prvič sestali ustanovni člani založbe Mladinska knjiga, je bilo zelo zelo drugače.

V prvi točki svojega programa so zapisali, da »... naj v zbirki Mladinska knjiga izhajajo slikanice in druge primerne knjige za najmlajše ...« (Ilc in Veler, 2021, str. 41). V prvih letih je založba v skladu s to usmeritvijo res objavljala zgolj knjige za otroke.

V ustanovitvenem letu, ko še ni bilo vzpostavljene ustrezne infrastrukture in je v tiskarnah primanjkovalo papirja in barv, je že izšla prva izvirna knjižica *Ciciban čita* v nakladi 50.000 izvodov. V tem letu je izšlo le šest knjig (v letu, ki je sledilo že 54), začela je izhajati revija *Ciciban*.

Do začetka 50. let prejšnjega stoletja so vrata odprle prve knjigarne in pa-

pirnice Mladinske knjige po slovenskih mestih (danes jih je skupaj več kot 50). Mladinska knjiga je v skrbi za kakovostno razvijanje področja mladinske književnosti in poljudnoznanstvenih izdaj leta 1949 prvič podelila Levstikove nagrade. Levstikove nagrade so bile prve založniške nagrade v povojnem obdobju in so bile ustanovljene predvsem z namenom, da bi spodbujale slovenske književnike, slikarje in znanstvenike k ustvarjanju za mlade bralce, z njimi se je nagrajevalo sprotno produkcijo. Od leta 1999 založba podeljuje tudi nagrade za življenjsko delo. Danes so pod stebriščem knjigarne Konzorcij urejene Levstikove arkade z imeni Levstikovih nagradencev za življenjsko delo.

Po vojni so bile ustanovljene tudi druge, večje založbe, kot denimo Državna založba Slovenije in Cankarjeva založba. Te so si v prvem desetletju večkrat poskušale priključiti Mladinsko knjigo. »Ker smo bili majhni, so nas poskušali priključiti zdaj k eni zdaj k drugi večji založbi. V sami založbi smo imeli pomemben 'kapital': nekaj dobrih ilustratorjev in piscev in urednico Kristino Brenkovo,« je povedala Zorka Peršič, prva direktorica založbe Mladinska knjiga, ki jo je vodila več kot četrto stoletje (Mladinska knjiga, 2005, str. 22).

Kristina Brenkova, ki je bila tudi med ustanovnimi člani založbe, je tako rekoč iz nič ustvarila trdne temelje slovenskega založništva za otroke. Svoj »celoviti uredniški projekt«, kot ga je imenovala Marjana Kobe, je začela z vso predanostjo in sistematičnostjo uresničevati že s prvo knjigo, saj je iz »njenega razumevanja statusa mladinske književnosti logično izhajalo prepričanje, da ima mladinska književnost lahko tolikšno težo v osebnostnem razvoju otroka, da je le-temu treba omogočiti stik in srečevanje z njo čim bolj zgodaj in na doživljenjsko dostopen način.« (Kobe, 2011, str. 52). K sodelovanju je

2 Še podatek o največkrat natisnjenih knjigah založbe Mladinska knjiga in številu prodanih/natisnjenih izvodov: Fran Levstik, il. Hinko Smrekar: *Martin Krpan* (več kot 250.000 izvodov); Prežihov Voranc: *Solzice* (več kot 217.000 izvodov); *Atlas Slovenije* (več kot 210.000 izvodov); Kajetan Kovič, il. Jelka Reichman: *Maček Muri* (več kot 200.000 izvodov); Ela Peroci, il. Ančka Gošnik Godec: *Muca Copatarica* (več kot 180.000 izvodov).

vabila nadarjene pisatelje in pisateljice, pesnike in pesnice, likovne umetnike in umetnice, se razgledovala čez meje in v naš prostor prinašala kakovostna sodobna dela za otroke ter odpirala vrata knjigam slovenskih avtorjev v svet. Zasnovala je temeljne zbirke, ki so zaživele v začetku petdesetih let in so žive še danes. Ustvarila je brezčasne slikanice *Martin Krpan*, *Kdo je napravil Vidku srajčico*, *Moj dežnik je lahko balon*, *Hišica iz kock*, *Muca copatarica* in še mnoge druge, ki so oblikovale generacije otrok. Slovenska slikanica je zaradi njenega vztrajanja pri najvišji kakovosti hodila v korak s časom, hkrati pa je Kristina Brenkova s svojim delom zakoličila standarde, ki jim sledi tudi sodobno založništvo. »Samo najboljša, res samo najboljša sem želela za naše bralce,« je poudarjala (Brenk in Hostnik, 2007, str. 23).

V začetku 50. let so začele izhajati legendarne knjižne zbirke Sinji galeb, Čebelica, Kondor, Zlata ptica, Kultura ... v prihodnjih desetletjih so se jim pridružile še danes vitalne zbirke Velike slikanice, Odisej, Lirika, Zenit, Nova slovenska knjiga ...

»V prvih letih smo ob koncu vsakega šolskega leta izdali v velikih nakladah po več knjig. [...] Tako so bile Prežihove Solzice natisnjene čez 40.000 izvodov in tudi takoj razprodane. Te visoke naklade, ki pa so vedno zmanjkovale, so priklicale v življenje dve redni mesečni zbirki: Sinji galeb (1952) in še isto leto na zimo tudi redno mesečno slikanico za najmlajše šolarje ali za cicibane Čebelica,« je o začetkih legendarnih zbirk povedal dolgoletni glavni urednik založbe Ivan Potrč (Mladinska knjiga, 1967, str. 15).

Mladinska knjiga je poskušala slediti potrebam bralcev in bralk. »Ugotovili smo, da šolam manjka gradivo slovenske in svetovne literature, in Uroš Kraigher je zbral ekipo srednješolskih profesorjev in drugih strokovnjakov in se domislil

imena Kondor,« se je ob 60. obletnici založbe spominjala Zorka Peršič (Mladinska knjiga, 2005, str. 23). A kmalu po tej ugledni zbirki slovenskih in tujih klasikov s tehtnimi uvodi niso posegali le dijaki, temveč tudi odrasli. Tudi danes zbirka združuje prevode najpomembnejših tujih in domačih klasičnih literarnih del ter del slovenskih sodobnikov, hkrati pa opozarja na redkeje obrnjene strani literarne zgodovine.

Leta 1956 je Mladinska knjiga izdala prvi učbenik (bogat učbeniški in obučbeniški program goji še danes), skrbela pa je tudi za to, da so otroci v roke dobili kakovostna poljudnoznanstvena dela. Leta 1961 je izdala prvi leksikon za šolarje *Mladi vedež*, ki je bil sploh prva tovrstna izdaja na Slovenskem (po njem je bila pozneje poimenovana poljudnoznanstvena zbirka).

V tem času je Mladinska knjiga širila svoje delovanje tudi izven meja Slovenije. Leta 1963 se je prvič predstavila na mednarodnem sejmu otroških knjig v Bologni, knjige so bile prevajane v druge jezike, to pa je slovenskim avtorjem omogočilo večjo prepoznavnost v mednarodnem prostoru. Leta 1965 je v šestih jezikih tako izšlo že kar 28 slovenskih slikanic, ki jim je pot do tujih založnikov utrla Kristina Brenkova. Do konca njenega uredniškega mandata v začetku 70. let se je »števec prevedenih slovenskih slikanic ustavil pri številki 340.« (Ilc in Veler, 2021, str. 59).

V tistem obdobju se je pokazala potreba po še eni zbirki, ki bi še bolj stregla povpraševanju šol in šolarjev. Nastala je Moja knjižnica, ki je izhajala od leta 1965. Program za zbirko je prihajal iz pedagoških vrst, sprejemal pa se je vsako leto na posvetu Bralne značke. V zbirki so bila objavljena dela domačih in tujih pisateljev, sodobnih in starejših, ter klasična dela otroške in mladinske literature v mehki izdaji v zavidljivih na-

kladah. S tem so želeli šolarje navajati k snovanju lastne knjižnice.

Leta 1966 je Mladinska knjiga gostila kongres IBBY in si tako zagotovila pomembno mesto v mednarodni literarni skupnosti – na tem kongresu je Andersenovo nagrado prejela pisateljica Tove Jansson. »*Ker je Mladinska knjiga takrat izdajala kakovostne ilustracije z dobrimi besedili, je bila zanimiva za IBBY. [...] Ob tej priložnosti so od blizu spoznali naše delo in organizacijo, kar je bil najbrž razlog, da so me izvolili za predsednico.*« je o tem povedala Zorka Peršič, ki je nosila to pomembno funkcijo štiri leta (Mladinska knjiga, 2005, str. 22).

Program založbe so prvenstveno še vedno sestavljale knjige za otroke in mladino, hkrati pa je ta vedno bolj stregla tudi potrebam odraslih bralcev. V tem času je začela izhajati ena najpomembnejših slovenskih knjižnih zbirk, Naša beseda, v kateri so izhajala dela slovenskih pesnikov in pisateljev. V njej je izšlo kar 92 knjig v skupaj preko 3 milijonih izvodov – svojčas ni bilo knjižne police, na kateri ne bi stale v rdeče umetno usnje vezane knjige, okrašene z zlatom.

Leta 1968 v *Pionirskem listu* začne izhajati izobraževalna priloga *Vesela šola*, ki je še danes največje vseslovensko tekmovanje šolarjev v znanju. Leta 1973 pa je začel delovati knjižni klub Svet knjige, ki je omogočil številnim bralcem lažji dostop do kakovostne literature. In še ena uspešna zbirka je začela izhajati v tem letu, ki je prav tako imela zagotovljeno mesto v večini slovenskih domov – za zbirko Zlata knjiga so se knjižni naslovi zbirali tako, da so mladi bralci med tekmovanjem za bralno značko glasovali za dela tujih in domačih avtorjev. Od leta 1973 do 1985 je v štirih letnikih izšlo kar 1,8 milijona knjig z značilnimi barvitimi krogi v hrbtih.

V začetku 80. let se je Mladinska knjiga začela redno predstavljati na med-

narodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu in vse bolj bolj postajati založba širokega profila z razvejenim leposlovnim in priročniškim programom. Takrat je že imela nesporen status največje slovenske založbe in je bila ena izmed vodilnih na območju takratne Jugoslavije. Povečala je obseg izdaj, vzpostavila tiskarske in distribucijske kapacitete ter širila svoj vpliv v regiji.

Ob koncu 80. let je založba izpeljala izid še enega velikega projekta: *Enciklopedije Slovenije*, prve in edine slovenske enciklopedije. V zbirki je do leta 2002 izšlo 16 knjig v skupaj preko 340.000 izvodih.

Po razpadu Jugoslavije se je slovenski knjižni trg začel bistveno spreminjati. Nastajale so nove založbe, izhajati je začelo vse večje število naslovov. Mladinska knjiga se je v obdobju od leta 1991 do danes srečevala s številnimi organizacijskimi spremembami in negotovostmi, še vedno pa ostaja stebrišče slovenskega založništva in knjigotrštva. V začetku novega tisočletja se je razširila tudi čez svoje meje, vseskozi pa hodila v korak tudi s sodobnimi bralci. Ob koncu prejšnjega tisočletja je ustanovila spletno knjigarno, z digitalnimi vsebinami je svojim bralcem stregla predvsem na področju učbenikov. Nastajale so nove, danes trdno umeščene zbirke (Srednji svet, Kapučino, Roman, Nova lirika, Krimi ...). Leta 2002 je izšla slikanica *Lile Prap Zakaj?!*, ki je dobila dom v več kot 40 državah. Od prelomnih dogodkov v zgodovini založbe pa je zagotovo treba izpostaviti še ustanovitev nagrade modra ptica za še neobjavljeno knjižno delo leta 2012 – podeljuje se bienalno, izmenjujeta se razpis za odraslo in mladinsko leposlovje. Doslej je bilo z modro ptico nagrajenih 8 knjig. Pred tremi leti je založba ustanovila digitalno uredništvo in aplikacijo Mladinska knjiga Plus, na kateri bralci najdejo različne zvočne in e-knjige v slovenskem jeziku.

Zelo na kratko sem se sprehodila čez mejnike v zgodovini založbe Mladinska knjiga – to besedilo nikakor ne more zaobjeti vsega, kar je bilo v teh 80 letih ustvarjeno. Zagotovo pa prav nič od zgoraj naštetega ne bi bilo mogoče brez množice izjemnih avtorjev in avtoric, ki je sodelovala in še sodeluje z založbo: pisatelji in pisateljice, ilustratorji in ilustratorke, prevajalci, prevajalke, lektorice in lektorji, avtorji in avtorice leposlovnih priročniških, revijalnih in učbeniških besedil, strokovnjakov in strokovnjakinj za različna področja, fotografov in fotografinj ... Brez njih ne bi bilo knjig, učbenikov in revij, s katerimi so delali številni zaposleni sodelavci založbe, ki je v 80 letih obstoja izdala več kot 125 milijonov knjig, od katerih najmanj eno zagotovo najdemo v vsakem slovenskem domu. Založba skrbno neguje bogato tradicijo in vztraja pri najvišjih založniških standardih, obenem pa išče nove poti med bralce.

■ ALENKA VELER

LITERATURA:

Avbelj, B. (2022). *Ste napisali (prvo) knjigo? In kaj zdaj?* <https://www.modrijan.si/ste-napisali-knjigo>

Brenk, K. in Hostnik, M. (2007). Nisem bila samo firbčna, bila sem tudi zelo izbirčna: intervju Kristina Brenkova, pisateljica. *Dnevnik*, 57(113), 10, 23–24.

Ilc, A. (ur.) in Veler, A. (ur.). (2021). *Draga Kristina: zgodba urednice in pisateljice Kristine Brenkove*. Mladinska knjiga.

Kobe, M. (2011). Uredniško delo Kristine Brenkove kot odraz njenih pogledov na mladinsko književnost in njenega otroškega sprejemnika. *Otrok in knjiga*, 38(81), 51–54.

Mladinska knjiga. (1967). *Bibliografija založbe Mladinska knjiga*. Mladinska knjiga.

Mladinska knjiga. (2005). *Mladinska knjiga: [1945–2005]*. Mladinska knjiga.

BOOKBIRD 2024

Prva številka revije *Bookbird* lanskega letnika v središče obravnave postavlja zanimiv vidik mladinske književnosti, ki je tesno zvezan z etično komponento literarne ustvarjalnosti. Že sam naslov izdaje je poveden – *Finding Hope in Children's Books (Najti upanje v otroški in mladinski književnosti)*, nanaša se namreč na immanenten odrešilni in tolažilni potencial (mladinske) besedne umetnosti. Kot izpostavi Chrysogonus Siddha Malilang v svojem uvodnem razmisleku, opirajoč se na besede Björna Sundmarka, je edini tabu v mladinski književnosti prav popolna odsotnost upanja – popolnega brezupa v delih za otroke in mladino ne najdemo. Čeprav ustvarjalci že vse od 60. let preteklega stoletja rušijo tabuje in mladim bralcem predstavljajo tudi neprijetne, boleče in tragične vidike stvarnosti, je upanje ostalo nedotaknjeno in nedotakljivo, s tega vidika mladinska književnost naslovnikom med drugim ponuja varno zatočišče pred kruto stvarnostjo. Prispevki v rubriki »Izpostavljeni članki« se torej ukvarjajo z vprašanjem, na kakšne načine konkretna knjižna besedila bralcem ponujajo tolažilne žarke upanja, pri čemer so obravnavane pripovedi tematsko zapisane bodisi aktualnim družbenim temam, kot so vojna, begunstvo, marginalizacija in kar je še takšnih perečih družbenih konstelacij, ki v življenja otrok zarežejo nepopravljivo in neizbrisljivo, bodisi določenim vprašanjem, ki se tičejo identitetnih vprašanj in drugih dilem, značilnih za obdobji otroštva in najstništva. V prispevku *In the Eye of the Storm: Black Girl Adolescence in Hurricane Child (Oko viharja: najstništvo temnopoltega dekleta v Otroku hurikana)* Stephanie Rambo na podla-